

BY OCHRANY PAMÁTEK DOSTATEČNĚ DOSAŽENO BYLO, BUDIŽ SNAHOU KAŽDÉHO ROZŠAFNÉHO VLASTIMILA ...

K archeologické památkové péči v Čechách v 19. století

Pavla Lutovská

Žijeme v době, kdy se ochrana památek a péče o ně staly v podstatě běžnými součástmi života společnosti. Ale teprve na přelomu 18. a 19. století začali lidé vnímat výtvořky předků jako hodnotné věci, které nestojí v cestě modernímu stylu života a vývoji, ale které je naopak nutno uchovávat a chránit před zničením, protože „jsouť památky národní nejen svědky slavné minulosti národa našeho ... hlasateli starodávné a samobytné vzdělanosti národa našeho ... nýbrž... též důležitou a cennou částí národního jmění našeho. Jich studováním... umění přítomné doby vzletu a nové síly nabývá“.¹ Ochranou památek se začali zabývat pozvolna nejen jednotlivci, ale i stát ve svých dekretech, zákonech a vyhláškách. Vzhledem k úvahám a diskuzím, jež jsou dodnes vedeny kolem co nejdokonalejší podoby zákonné ochrany památek, je zajímavé si připomenout již prošlé cesty a proběhlé diskuze a nechat zaznít ideje a slova lidí, kteří se tvorbou obdobných norem zabývali před desítkami let.

Tato sonda si neklade za cíl zmapovat celkovou historii ochrany pravěkých památek.² Záměrem je oprášit počátky zákonných norem památkové péče, seznámit se s tehdejšími představami, úvahami a názory na ochranu archeologických památek a s některými dokumenty vážícími se ke „zlomovým“ dokumentům (nejen) archeologické památkové péče, tedy s peticí sepsanou Společností přátel starožitností v roce 1889 a na ní reagujícím dobrozdáním České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Práce vychází ze spisového materiálu uloženého v Národním archivu v Praze, ve fondech Český zemský sněm a Zemský výbor v Čechách.³

V období, které nás zajímá, tedy koncem 19. století, se zákonodárná moc v rakousko-uherské monarchii odvíjela ve dvou liniích, tedy ve správě politické, „vídeňské“, pocházející od centrálních orgánů mocnářství, a na druhé straně v linii zemských samospráv podle kompetencí vymezených jednotlivým zemským úřadům. Oba již zmíněné správní celky, tedy český zemský sněm i zemský výbor, spadají do druhé linie, tedy do zemské samosprávy.⁴ Zemské sněmy představovaly v jednotlivých zemích monarchie vrcholy zemského zákonodárství. Český zemský sněm měl ve druhé polovině 19. století již přesně vymezenou správní i zákonodárnou působnost. Do jeho kompetence patřila například starost o zemský rozpočet a organizace soudů první instance, dozor nad zemědělstvím, schvalování veřejných staveb atd. Zasedání sněmu, v jehož čele stál zemský maršálek, byla svolávána císařem.

Výkonným orgánem českého zemského sněmu byl český zemský výbor. Přípravoval jednání sněmu, prováděl jeho usnesení, spravoval zemský majetek a dosazoval zemské úředníky. Byl nejvyšší instancí územní samosprávy v zemi. Jistou nevýhodou bylo, že neměl vlastní exekutivní orgány a prováděním svých nařízení pověřoval jednotlivé politické úřady. Do kompetence zemského výboru spadalo například

¹ Citováno z petice Společnosti přátel starožitností z 12. 11. 1889 předané Sněmu království Českého.

² Souborné zpracování dějin památkové péče v našich zemích v 19. století viz Pavel 1975.

³ Národní archiv, fond Zemský výbor v Čechách, 1874–1928, sg. XIV 3-3, ka 5184 a fond Český zemský sněm, sg. IX, ka 160.

⁴ Janák – Hledíková 1989.

chudinství, honitba, veřejné stavby, péče o silnice, hospodaření obcí a školství, přírážky a půjčky, ze zemských prostředků bylo financováno i Národní muzeum. V nutných záležitostech byl zemský výbor oprávněn jednat místo zemského sněmu v časech, kdy sněm nezasedal. Zemský výbor byl volen zemským sněmem, měl devět členů a v jeho čele stál zemský maršálek, jmenovaný panovníkem. Výbor rozhodoval prostou většinou hlasů a každý z přísedících měl na starosti jeden odbor.

Druhou a nejnižší instancí zemské samosprávy byla okresní hejtmanství, ke kterým se také nakonec obracely jednotlivé výnosy zemského výboru.

Vrcholným orgánem v zemi, co se týče politické správy, bylo místodržitelství v čele se zemským šéfem, tedy místodržitelem. Místodržitelství bylo nejvyšším správním úřadem v politických záležitostech, dohlíželo na dění v zemi a místodržitel měl přesně dané vlastní úkoly; kompetenci spadalo místodržitelství pod vídeňské ministerstvo vnitra.⁵

Jak již bylo zmíněno, počátkem 19. století si začala Evropa uvědomovat jak finanční, tak historickou cenu památek a jejich nenahraditelnost; tím byl dán základ evropské péči a ochraně památek. Ani rakouská státní správa neopomíjela ve svých výnosech a nařízeních existenci starobylých předmětů, i když zpočátku se jednalo spíše o ochranu majetku koruny, o zabránění ztráty cenností vývozem do ciziny a o to, aby „*byl obohacen c. k. kabinet antik a mincí ve Vídni*“.⁶ Byla vydána řada dekretů dvorské kanceláře a výnosů, při jejichž čtení můžeme sledovat rozvíjející se názory na péči o památky.

Výnosy stanovovaly zpočátku jen pravidla chování při nálezech mincí a následně i archeologických předmětů a podmínky vývozu věcí historické a umělecké povahy do ciziny. Dohledem nad dodržováním těchto nařízení byly pověřovány úřady státní správy (viz *Příloha 1*). Později, roku 1850, kdy byly mezi památky zahrnuty i stavby, byla na základě císařského rozhodnutí z 31. prosince 1850 zřízena samostatná Ústřední komise pro vyhledávání a udržování stavebních památek (K. k. Centralkommission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale). Úkoly této organizace měli plnit tzv. konzervátoři, jmenovaní pro jednotlivé dané obvody, nápomocní jim měli být úředníci státní stavební správy. Od roku 1873 byla působnost komise, přejmenované na Ústřední komisi pro vyhledávání a udržování uměleckých a historických památek (něm. K. k. Centralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen-Denkmale) rozšířena. „*Komise centrální pro vyhledávání a zachování památek uměleckých a historických ustanovena jest k tomu, aby smysl pro vyhledávání a zachování památek uměleckých a historických vždy více oživovala, činnost spolků vědeckých a mužů věci znalých království a zemí radou říšskou zastoupených v té přičině čilou zachovala a ji zvyšovala, památky předkův našich a rozličných národův vůbec v známost uváděla a jim ke cti od zmaření a zkázy je chránila,*“ píše se v úvodu k zákonu z roku 1873.⁷

Podle statut z roku 1873 bylo tedy úkolem komise podporovat zájem o vyhledávání památek, seznamovat s nimi veřejnost, chránit je před zničením a podporovat památkovou činnost vědeckých spolků. Komise byla rozdělena na tři sekce, první byla určena pro památky doby předhistorické a antické. Komise byla podřízena ministerstvu kultu a vyučování, měla dvanáct až patnáct členů volených na pět let a předsedal jí prezident, jmenovaný císařem na návrh ministra. Tak to trvalo až do další změny roku 1899,⁸ kdy byl zvýšen počet členů komise na dvacet a blíže specifikována i působnost jednotlivých sekcí. Další výnos ministerstva kultu a vyučování z 30. května 1910 již na fungování komise nic nezměnil. K podstatnější změně došlo až o dva roky později na základě císařského rozhodnutí z 31. prosince 1912, kdy byla výnosem ministerstva zřízena Ústřední komise pro památkovou péči (něm. sekce K. k. Zentralkommission für Denkmalpflege). Do čela jmenoval císař prezidenta a viceprezidenta a podléhaly jí tzv. památkové rady (Denkmalrat) a rada Státního památkového úřadu (Staatsdenkmalrat). Památková rada byla poradním orgánem komise a mohla mít až padesát členů, členství v radě bylo čestné.⁹

⁵ Záměrně vynecháváme vídeňská ministerstva a vládu s říšskou radou, jejichž úkolem byla správa celé monarchie; výklad o nich není v našich souvislostech podstatný.

⁶ Tisk ze zasedání Českého zemského sněmu LXXXV z r. 1889.

⁷ Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené. Rok 1873.

⁸ 14. března 1899, Reichsgesetzblatt č. 55/1899.

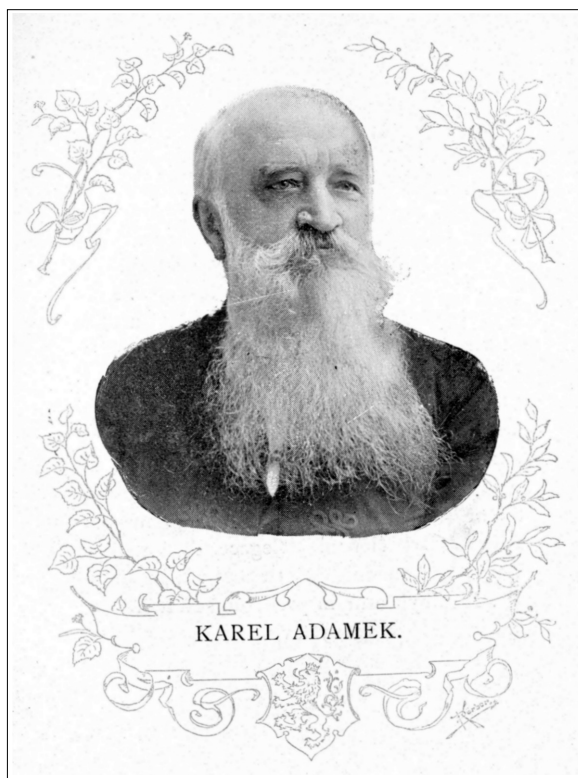
⁹ *Hlinomaz – Waage 1986.*

Zákony a vyhlášky vídeňských centrálních úřadů nebyly ovšem jedinými dokumenty, které se snažily dosáhnout ochrany památek. Zemské výbory se v rámci svých kompetencí zabývaly ve výnosech a cirkulářích okresním hejtmanstvím, zastupitelstvům a školním radám zachováním a ochranou památek; bohužel ani jejich vliv nebyl příliš viditelný. Přesto je například cirkulář zemského výboru z roku 1868 považován v Čechách za důležitý základ pozdějších návrhů na ochranu „*památek co trvanlivých svědků zvláštního života, činnosti a velikosti předcházejících pokolení*“ (viz Příloha 2).

Cirkulář byl určen okresním hejtmanstvím, vysvětloval potřebu ochrany památek i příčiny jejich mizení („*strašné bouře zaplavily přechoasto naši krásnou zemi a zničily mnohý krásný zárodek aneb zastavily jeho vzrůst... loupeživé vpády nepřátel... truchlivými válkami občanskými a ještě více vniveč přišlo netečností, nevážností a nedbalostí, jaká se památkám starého i středního věku všudejevila... a byt v mnohých krajích vlasti naši památkám starověku zaslouženého uznání a úcty již v plné míře se dostávalo, stává se bohužel dosti zhusta v jiných až do nejnovejší doby, že starých hradů... a j. za kamenné lomy se užívá a bez milosti zkáze odevzdává*“). Cirkulář zemského výboru vyjmenovává památky, které je třeba chránit (počítaje v to i archeologické: „*pohanské mohyly a pohřebiště s obsahem jejich, pak násypy nejstarších dob... výrobky pravěku pohanského čili takzvané pohanské památky kamenné, hliněné, kovové neb skleněné, zvláště bůžky, pak zbraně, nářadí a šperky nalézající se dílem v hrobích pohanských, dílem jinde*“), avšak jeho volání je spíše apelem na vlastenecké pocity obyvatel Čech, protože „*takové události nejsou ke cti země naší*“ a nechtějí-li Čechy „*výčítku vandalismu na sebe uvaliti*“, tím „*pilnější jest potřeba, aby alespoň šetření toho, co nám ovšem již jen v skrovném počtu zbylo... s láskou a horlivostí pečováno bylo*“. Zemský výbor si uvědomoval, že vlastenectví a poučení lidí je kromě zákonných ustanovení, omezování vývozu a potírání nezákonného obchodu s památkami důležitým krokem při ochraně, protože „*v plné míře se to teprv tehda stane, až známost ceny předmětů těch nesoucích na sobě ráz památek starověkých, až úcta pro ně všecken lid náš pronikne, až každá jednotlivá obec království tohoto se stane jejich strážcem, o zachování jejich se starati a kde vlastní pomoc nestačí, o další pomoc se vši horlivostí se ucházeti bude. Aby toho dosaženo bylo, budiž snahou každého vlastimila, každého vzdělance*“.

Také členové nově založené Společnosti přátel starožitností¹⁰ sledovali s rostoucím neklidem situaci v zemi a v roce 1889 se obrátili na český zemský sněm s peticí, v níž vyjádřili své znepokojení (viz Příloha 3). Na jednání sněmu se petice i památek zastal poslanec Karel Adámek, jeden z nejvýraznějších politických zastánců ochrany památek v druhé polovině 19. století (a zároveň otec jednoho ze signatářů petice Karla V. Adámka, prvního jednatele Společnosti přátel starožitností).¹¹

Sněm vyzval k vyjádření rozpočtovou komisí a petici předal k dalšímu projednání zemskému výboru, který si vyžádal dobrozdání České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. V posudku akademie (viz Příloha 4), nebo spíše

Obr. 1. Karel Adámek (1840–1918).
Podle A. Navrátila

¹⁰ Počátky Společnosti přátel starožitností s přihlédnutím k péči o archeologické památky viz Sklenář 1988.

¹¹ Karel Adámek (* 13. března 1840 v Hlinsku, † 11. ledna 1918 v Hlinsku). Přední mladočeský politik a veřejný činitel hlíneckého regionu. Byl literárně činný v oboru statistiky, školství a nár. hospodářství, ale i v historii a beletrii. Roku 1865 se stal starostou okresního zastupitelstva, působil v okresní školní radě. Byl také členem Archeologické komise České akademie věd a umění. Od roku 1881 byl zemským poslancem, působil však i jako poslanec říšské rady a od roku 1907 byl doživotním členem panské sněmovny. Údaje ke Karlu Adámkovi viz Lišková 1994; Navrátil 1896; Sklenář 2005.

komise akademií ustavené (Stálá komise České Akademie ku prozkoumání a zachování dávnověkých památek země, jejích dějin, literatury a umění), na jehož sepsání se podílel i archeolog J. L. Píč, se už objevují praktické a moderní názory na ochranu „starodávných“ památek, od myšlenky, že „jednotlivé kategorie starožitností vyžadují rozdílného způsobu ochrany“, přes návrhy na právní řešení v případech, kdy jsou archeologické památky („v první řadě hradiště s valy hliněnými, kamennými nebo spečenými“) v soukromých rukách, až po smutné konstatování, že „hroby a sídliště předhistorická nejtěžší možno zachrániti“ a zamezit výkonům, které „hrozí záhubou našim hrobům předhistorickým ..., a to tím méně, že souvisí s právem osobního majetku, proto také ministerské nařízení ze dne 21. ledna 1887 doporučuje okresním hejtmánům pouze, aby poučováním majitelů působili na záchranu starožitností. Ale nařízení to zůstalo bez účinku, poněvadž majetník mnohdy sám neví nebo nevíšimne si, že dělníci vykopali nějaký střep ... zde nepomůže vyvlastnění ... a jediným prostředkem jest organisované bádání lidí k tomu povolaných, spojení rozsáhlé po venkově“. Upozorňují též, že archeologické předměty netrpí tolik vývozem do ciziny jako jiné památky, nýbrž mnohem spíše „tak zvanými amatéry, kteří v dobrém úmyslu shromažďující nepomyšlejí, jak smutný konec obyčejně podobné sbírky berou“. Navíc je v posudku upozorňováno, že „hybné předměty praehistorické archeologie mají jen tehdy opravdovou cenu, jsou-li nálezy celé, odborníkem prozkoumané a prověřené; jinak věda vždy dá přednost tomu, co dosud ukryto jsouc v lůně matky země, odborným bádáním na jevo se vynese, než co nahodile sebráno od jednotlivců méně znalých“. Koneckonců i dnes, kdy se archeologie marně potýká s nezákonnými aktivitami hledačů pokladů s detektory, zní tato slova více než aktuálně.

Akademie dále vyzdvihuje ideje nastíněné již Společností přátel starožitností co se týče nutnosti zakládání muzejních sbírek jak na venkovské, tak zemské úrovni („slyší se podotknouti, že museum království českého, má-li reprezentovati a znázorňovati minulost země celé ... již nesmí čekati, co nahodile se namane, nýbrž musí samo soustavně doplňovati sbírky“), soustavného bádání a vytvoření souhrnného soupisu památek až po žádost o státní subvenci, protože „akademie je vázána konati úkol žádaný ... nelze však od ochotníků zdarma pracujících žádati, aby ... ze svého hradili ... bylo by arci nutno, aby níže podepsané komisi ... povolena byla zemská subvence 6000 zlatých“.

Bohužel, jednání o právní ochraně archeologických památek, která se ještě dlouhá léta v podobném duchu vedla a vlekla, nedospěla ke svému cíli, tedy ke skutečnému uzákonění památkové ochrany, a to ani za monarchie,¹² ani za první republiky; první výraznou normou věnovanou přímo archeologickým památkám se tak stalo až nařízení protektorátní vlády z roku 1941.¹³ Další osudy památkové péče a tvorba moderních zákonů nejsou ale tématem našeho příspěvku.

Nelze samozřejmě tvrdit, že veškeré snahy odborné veřejnosti, spolků a společností, politiků a úřadů zemských i centrálních, škol i vlastenců byly zbytečné. Vždyť to byl první krok k formulování zásad památkové péče u nás, chvíle, kdy se pozornost úřadů i lidí alespoň na krátkou dobu zaměřila na památky a jejich mizení, kdy si lidé začali existenci památek pozorněji uvědomovat spolu s nutností je chránit – a uvědomíme-li si, kam se vnímání a úcta k památkám dostaly dnes, můžeme přes všechnu možnou skepsi konstatovat, že tyto snahy – snad – nebyly marné.

Půvab slov a apel, znějící téměř dojemně přes více než století, překvapivě pravdivě promlouvá dodnes – a nelze než doporučit, aby si každý v klidu a nerušené pohodě „vychutnal“ slova předchůdců, jak jsou přepsaná v přílohách tohoto krátkého příspěvku.

¹² A to přesto, že zemský výbor i rozličné spolky zaslaly „děsivá“ a varující upozornění. Uvedme si jedno za všechny (Společnost přátel starožitností českých v Praze, zastoupena J. Zeyerem, zemskému výboru 10. 3. 1892, ten předal výzvu českému zemskému sněmu 23. 12. 1893): „Tak například v okolí Českého Brodu vyorán rolníkem na poli velmi starožitný a cenný pacifikál, jež nálezcem nabídl museu království českého za cenu 200 zl, však dříve nežli dotyčná smlouva uzavřena, dozvěděl se o věci restaurátér na pražském nádraží a koupil památku za 300 zl a prodal ji v Drážďanech museu za 1400 zl!“

¹³ Blažek – Lutovska 2002.

PRAMENY

- Cirkulář zemského výboru z 12. června 1868.* Národní archiv, fond Zemský výbor III, sg. XIV 3-3, ka 5184.
- Dobrozdání členů České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění ve věci ochrany památek,* 28. červen 1893. Národní archiv, fond Zemský výbor III, sg. XIV 3-3, ka 5184.
- Hlinomaz, H. – Waage, V. 1986: Památkový úřad Vídeň 1854–1918. Úvod k inventáři Státního ústředního archivu.* Praha.
- Petice Společnosti přátel starožitností.* Národní archiv, fond Český zemský sněm, petice č. 692, sg. IX, ka 160.
- Tisk ze zasedání Českého zemského sněmu č. LXXXV z roku 1889.* Národní archiv, fond Český zemský sněm, sg. IX, ka 160.
- Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené.* Rok 1873. Vídeň.

LITERATURA

- Blažek, J. – Lutovská, P. 2002: Prameny k dějinám archeologické památkové péče. Vládní nařízení o archeologické památkové péči z roku 1941, Archeologie ve středních Čechách 6, 617–639.*
- Janák, J. – Hledíková, Z. 1989: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945.* Praha.
- Lišková, M. 1994: Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861–1913.* Praha.
- Navrátil, M. 1896: Almanach sněmu království Českého (1895–1901).* Praha.
- Pavel, J. 1975: Dějiny památkové péče v českých zemích v 19. století (od osvícenství do první světové války), Sborník archivních prací 25/1, 143–293.*
- Sklenář, K. 1988: Archeologie v počátcích Společnosti přátel starožitností. In: 100 let Společnosti přátel starožitností. Sborník Kruhu přátel Muzea hl. m. Prahy 1. Praha, 7–19.*
- Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů.* Praha.

BEITRAG ZUR BODENDENKMALPFLEGE IM 19. JAHRHUNDERT IN BÖHMEN

Die Denkmalschutzgesetze und damit die Ansichten über den Denkmalschutz und die Denkmalpflege entwickelten sich langsam von 18./19. Jh., zusammen mit der Entwicklung der Ansichten über die alten, nach unseren Vorfahren erhaltenen Sachen, dh. Münzen, Medailen, Statuen, Gemälden und auch die ältesten, archäologischen Gegenständen. Der Aufsatz widmet sich einigen politischen Denkmalschutz-Versuchen, hauptsächlich was der archäologischen Denkmäler betrifft, von den „kaiserlichen“, für die ganze Monarchie geltenden Gesetzen, über die Verordnungen der Landesverwaltungsorganen, bis zu den Petitionen der wissenschaftlichen Öffentlichkeit des 19. Jhs., die nach den gesetzlichen Festlegung der Denkmalpflege im Böhmen, rufen.

(Deutsch von P. Lutovská)

PRAESIDIUM
 ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
 PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

C. 2581.

Velestavný výbor zemský Království Českého!

Táhnuce se ku přípisu velestavného výboru zemského ze dne 5. dubna 1893 č. 14472, dovoluje si níže psané praesidium uctivě oznámiti, že na základě § 2. lit e) stanov, pak §§ 18. a 50. jedn. ř. zřízena byla „Stálá kommise České Akademie ku prozkoumání a zachování dávnověkých památek země, jejich dějin, literatury a umění“, i že této kommissi, do níž každá třída vyslala 3 členy, s přivolením tříd byl k samostatnému provádění přidán úkol, vyznačený v § 2. lit e) stanov. Kommissi tato, které byl postoupen dotčený svrchu přípis velestavného výboru zemského i s příslušnou přílohou, vzala v pořadu, základní program ankety pro zřízení zemského sboru konservatorského, jak jest navržen od sl. Společnosti přátel starožitností v Praze, a z dělala v té příčině dobré zdání, které níže psané praesidium v příloze podati si dovoluje doporučuje návrhy kommissi k blahosklonnému uvážení.

V Praze dne 28. listopadu 1893.

Josef Hlaváček
 př. č. praesidium

J. W. Tolstý
 př. č. praesidium

Obr. 2. Oznámení o založení „Stálé komise České akademie ku prozkoumání a zachování dávnověkých památek země, jejich dějin, literatury a umění“ z 28. 11. 1893

PŘÍLOHA 1

DVORSKÉ DEKRETY

a) Hofdekret vom 24. Hornung 1776

Nro. 1764. Die alten Münzen sind nach Hofe einzusenden

Die von Zeit zu Zeit sich vorfindenden alten Münzen sind ieselmal nach Hof einzusenden

(volný překlad: Staré mince, které je možné občas nalézt, je třeba pokaždé zaslat ke dvoru)

In: Sammlung aller k. k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780, die unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. theils noch ganz bestehen, theils zum Theile abgeändert sind, ein Hilfs- und Ergänzungsbuch zu dem Handbuche alle unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die k. k. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer chronologischen Ordnung. Siebenter Band. Mit allergnädigster Freiheit. Zweite Auflage, Wien, verlegt bei Joh. Georg Mössle k. k. priv. Buchhändler 1787.

b) Hofdekret Böhmen betreffend vom 14. Hornung 1782

N. V. Alte Münzen

Alle in den k. k. Erbländern gefundene alte Münzen – von welcher Materie sie sein mögen – sollen ferner, wie es bisher geschehen ist, nach Wien eingesendet werden, um dergleichen Münzen, wenn sie noch nicht in dem k. k. Münzkabinette befindlich sind, an dieses abgeben zu können.

(volný překlad: Všechny staré mince nalezené v c. k. dědičných zemích – ať již z jakéhokoli materiálu – by měly být i nadále, jak se dosud dělo, odesílány do Vídně, aby tyto mohly být, pokud se ještě nenacházejí v c. k. kabinetu mincí, tomuto odevzdány).

In: Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die k. k. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Systematischen Verbindung enthält die Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1780 bis 1784. Vierter Band. Mit allergnädigster Freiheit Wien, Verlegt bei Joh. Georg Moeste k. k. privil. Buchhändler 1785.

c) Hofkanzley-Decret vom 5. März 1812, an sämmtliche Länderstellen

Einsendung aufgefundenener Alterthümer

Vermöge der unter dem 24. Februar und 2. November 1776, dann 14. Februar 1782 erslossenen Verordnungen, besteht ohnehin die ausdrückliche Vorschrift: dass die von Zeit zu Zeit aufgefunden werdenden alten Münzen, von welcher Materie sie seyn mögen, jedes Mahl hierher eingesendet werden sollen, um dergleichen Münzen, wenn sie noch nicht in dem k. k. Münz-Cabinette befindlich sind, gegen die Vergütung des innerlichen Werthes an dasselbe abgeben zu können; da sich jedoch mehrfältig Fälle ergeben, wo auch ausser diesen alten Münzen noch andere Alterthümer und Denkmähler aufgefunden werden, welche zur Ausstellung in dem k. k. Münz- und Antiken-Cabinette geeignet sind: so wird denselben hiermit aufgetragen, das Erfordeliche zu verfügen, und sich bey jeder Gelegenheit gegenwärtig zu halten, damit nicht nur in Gemässheit der obgedachten Vorschriften noch fortan alle alten Münzen und Medaillen, sie mögen in Gold, Silber oder Kupfer bestehen, sondern in Zukunft auch alle andere aufgefunden werdende dergleichen Alterthümer und Denkmähler auf gleiche Art hierher einsendet werden. Als solche müssen vorzüglich folgende angesehen werden: nämlich

- 1) Statuen, Brustbilder und Köpfe aus Erz oder Stein.
- 2) Kleinere Figuren oder sogenannte Götzenbilder von edlen oder unedlen Metallen, Steinen oder von Thon.
- 3) Waffen, Gefässe, Lampen und Geräte von Erz oder andern Stoffen.
- 4) Erhobene oder tief geschnittene Steine.
- 5) Steine mit halberhobener Arbeit (Bas-relief)
- 6) Steine mit blossen Aufschriften, und Grabmähler. Sollte es sich jedoch ergeben, dass eine Steinschrift oder ein Grabmahl von bedeutender Grösse und Schwere aufgefunden würde, so ist vor derselben Einsendung umgesäumt eine vorläufige Anzeige mit einer kurzen Beschreibung oder Copie (Zeichnung) davon vorzulegen, um hier den literarischen oder artistischen Werth derselben beurtheilen zu können.

Für die also eingesendet werdenden Alterthümer und Denkmähler wird jederzeit nach der billigsten Schätzung und nach Mass des höheren oder minderen Grades ihrer Seltenheit der Werth ersetzt werden.

(volný překlad: Zaslání nalezených starožitností. Z moci nařízení vydaných 24. února a 2. listopadu 1776, pak 14. února 1782, existuje tak jako tak nařízení, že nalezené staré mince, ať jsou z jakéhokoli materiálu, musí být pokaž-

dé zaslané c. k. kabinetu mincí, aby podobné mince, pokud se ještě v kabinetu nenacházejí, mohly být za náhradu jejich vnitřní hodnoty sem zařazeny; protože se však v mnoha případech stává, že tam, v okolí těchto starých mincí bývají nalézány ještě jiné starožitnosti a památky, které by byly vhodné k vystavení v c. k. kabinetu mincí a antik: tak je tedy žádoucí je zaslat také, aby se při každé příležitosti zvážilo jejich podržení, aby nejen v žádosti dle předpisů nadále všechny staré mince a medaile, ať již zlaté, stříbrné nebo měděné, nýbrž v budoucnu také všechny ostatní nalezené podobné starožitnosti a památky stejného druhu sem zasílány byly. Jako takové musí být zejména následující uvažovány: totiž

1) Sochy, poprsí a hlavy z rudy nebo kamene.

2) Malé figurky nebo tzv. bůžky ze vzácných nebo nevzácných kovů, kamenů nebo z hlíny.

3) Zbraně, nádoby, svítilny a nářadí z rudy nebo jiných látek.

4) Vysoké reliéfy a hluboko tesané kameny.

5) Kameny s polovysokým reliéfem. Basreliéfy.

6) Kameny s nápisy a náhrobní kameny. Uvážíme-li však, že kamenné nápisy nebo náhrobní kameny mívají značnou velikost a váhu, tak je třeba s jejich zasláním vyčkat a předložit předběžné hlášení s krátkým popisem nebo kopií (kresbou), aby bylo možné zde posoudit jejich literární nebo uměleckou hodnotu.

Zaslané tedy starožitnosti a památky budou pokaždé podle nejspravedlivějšího odhadu a podle míry vyššího či nižšího stupně zvláštnosti oceněny a nahrazeny.)

In: *Sr. k. k. Majestät Franz des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer. Auf allerhöchsten Befehl und unter Aufsicht der höchsten Hofstellen herausgegeben. Acht und dreysichster Band, welcher die Verordnungen vom 1. Januar bis letzten Junius 1812 enthält. Wien 1813.*

d) Hofkanzley-Decret vom 28. December 1818, an sämtliche Länderstellen

Bestimmungen über die Ausfuhr und den Verkehr mit Kunstwerken und Seltenheiten

Seine Majestät haben mit höchster Entschliessung vom 19. Semtember und 23. November 1818, über Ausfuhr und den Verkehr mit Kunstwerken und Seltenheiten folgende Bestimmungen zur genauesten Nachachtung festzusetzen geruhet:

1. Es sey von nun an in dem ganzen Umgange der Monarchie verbothen Gemähldte, Statuen, Antiken, Münz- und Kupferstich-Sammlungen, seltene Manuscripte, Codices und erste Drucke, überhaupt solche Kunst- und Literatur-Gegenstände auszuführen, welche zum Ruhme und zur Zierde des Staates beytragen, und durch deren Veräusserung in der Masse der übrigen in der Monarchie vorhandenen Gegenstände dieser Art eine schwer zu ersetzende Lücke und ein wesentlicher Verlust entstehen würde.

2. Ein Versuch der Ausschwärtzung solcher Kunstschatze werde mit der Confiscation des auszuführenden Gegenstandes, und eine wirklich Statt gehabte Ausfuhr mit Erlegung des doppelten Werthbetrages des ausser Landes gebrachten Kunstwerkes bestraft werden.

3. Da es nie in der Absicht Staatsverwaltung liegen könne, lebende Künstler in ihrem rechtmässigen Erwerbe zu beschränken, ihnen die Mittel zu höherem Verdienste und Gewinn zu benehmen, und dem Kunstfleisse auf irgend eine Weise Fesseln anzulegen; so verstehe es sich von selbst, dass diese beschränkende Verfügungen sich keineswegs auf Werke lebender Meister beschränken dürfen.

4. Um den Besitzern der mehr gedachten Gegenstände ein hinlängliches Feld offen zu lassen, mit ihrem Eigenthume zu verfügen, werde der freye Verkehr im Innern der Monarchie, und daher auch der Verkauf und die Ausfuhr derselben aus einer Provinz in die andere frey und ungehindert gestattet.

5. Die Entscheidung der Frage: ob ein oder der andere Kunst- und Literatur-Gegenstand unter die Zahl derjenigen zu rechnen sey, deren Ausfuhr verbothen ist, stehe der Landesstelle nach Einholung des Gutachtens derjenigen Akademie der bildernen Künste oder Bibliothek-Direction zu, deren Wirkungskreis sich auf jene Provinz erstrecket.

6. Die früheren Verordnungen über diesen Gegenstand sind aufgehoben.

Kundgemacht in Nieder-Oesterreich und Böhmen, am 2.; in Illyrien, am 5.; in Mähren und Schlesien, am 11.; im Küstenlande, am 13. Februar 1819.

(volný překlad: Jeho Veličenstvo ráčilo nejvyšším rozhodnutím z 19. září a 23. listopadu 1818 rozhodnout o vývozu a zacházení s uměleckými díly a vzácnostmi následující ustanovení k přesnějšímu uvážení:

1. Necht' je od nynějška v celé monarchii zakázáno malby, sochy, antiky, mince a sbírky mědirytin, vzácné manuskripty, kodexy a prvotisky, vůbec všechny umělecké a literární předměty vyvážet, které ke slávě a okrase státu přispívají a jejichž prodejem by vznikla v množství ostatních předmětů tohoto druhu v monarchii těžko nahraditelná mezera a podstatná ztráta.

2. Potrestán necht' je pokus o zašmelení takovýchto uměleckých pokladů konfiskací vyváženého předmětu, a v případě skutečného vývozu uložením pokuty ve výši dvojnásobku hodnoty díla vyvezeného ze země.

3. Protože však nikdy státní správa neměla v úmyslu omezovat žijící umělce v jejich právoplatných ziscích, odjímat jim prostředky vyššího výdělku a zisku a tím spoutávat jakýmkoli způsobem jejich uměleckou píli, tak rozumí se samo sebou, že se tato omezující opatření v žádném případě nesmí vztahovat na díla žijících mistrů.

4. Aby majitelům výše myšlených předmětů bylo ponecháno otevřené pole, jak nakládat s jejich vlastnictvím, budiž povolen volný pohyb uvnitř monarchie, a proto také prodej a vývoz týchž z jedné provincie do druhé volně a bez omezení.

5. Rozhodnutí v otázce: zda to či jiné umělecké či literární dílo spadá do počtu těch, jejichž vývoz je zakázán, přísluší zemským úřadům podle vyžádaného dobrozdání té akademie umění či vedení knihovny, v jejichž okruhu působnosti se daná provincie rozkládá.

6. Dřívější nařízení v těchto záležitostech se tímto ruší.)

In: *Sr. k. k. Majestät Franz der Ersten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer. Auf allerhöchsten Befehl und unter Aufsicht der höchsten Hofstellen herausgeben. Sechs und vierzigster Band, welcher die Verordnungen vom 1. Januar bis letzten December 1818 enthält. Wien. Aus der k. k. Hof- und Staats-Druckerey 1820, s. 269-271, č. 124.*

f) Hofkanzlei-Decret vom 15. Juni 1846, an sämtliche Länderstellen

Um den Schwierigkeiten zu begegnen, welche sich der Erfahrung zu Folge bei Anwendung der bestehenden Vorschriften über die Behandlung archäologischer Funde ergeben, sowie in der Absicht die Bekanntwerdung und Erhaltung numismatischer und anderer antiquarischer Funde im Interesse der Kunst und Wissenschaft zu befördern, haben Seine k. k. Majestät nach Inhalt einer an die k. k. Hofcommission in Justizgesetsachen erlassenen Allerhöchsten Entschliessung vom 31. März 1846, die nachstehenden Bestimmungen anzuordnen geruht:

1. Hinsichtlich des Schatzes überhaupt, somit auch hinsichtlich archäologischer Funde, wird das Drittheil, welches §399 des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches für das Staatsvermögen vorbehalten ist, von nun an aufgegeben; der Schatz ist daher ohne Abzug dieses Drittheiles zwischen dem Finder und dem Eigenthümer des Grundes zu gleichen Theilen, und bei getheiltem Eigenthume des Grundes ist der auf den Eigenthümer des Grundes fallende Theil zwischen den Ober- und Nutzungs-Eigenthümer zu theilen.

2. Die Bestimmungen der §§ 395, 396, 397 und 400 des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches bleiben zwar auch hinsichtlich des Schatzes und der archäologischen Funde in Kraft, es hat aber von der durch die bisherigen Vorschriften angeordneten Einsendung, solcher für die Wissenschaft wichtiger Gegenstände an öffentliche Sammlungen und von einem Vorkaufsrechte derselben abzukommen.

3. Den politischen Behörden liegt es ob, von Funden numismatischer und archäologischer Gegenstände, welche für die Wissenschaft oder Kunst von Wichtigkeit seyn können, die Anzeige an die politische Landesstelle zu erstatten, damit diese die Verständigung der für solche Gegenstände bestehenden öffentlichen Anstalten oder Vereine einleite.

4. Durch das gegenwärtige Gesetz wird an den Vorschriften hinsichtlich der durch das Justiz-Hofdecret vom 28. December 1818 (politische Gesetzsammlung, 46. B., Seite 269), kundgemachten Allerhöchsten Entschliessungen vom 19. September und 23. November 1818, nichts geändert.

(volný překlad: Abychom předešli potížím, jaké vykazuje zkušenost následkem používání stávajících předpisů o nakládání s archeologickými nálezy, jakož i v úmyslu oznámení a podržení numismatických a dalších antikvárních nálezů v zájmu umění a vědy, ráčilo Jeho Veličenstvo podle nejvyššího rozhodnutí z 31. března 1846 dle sdělení dvorské komise ve věcech právních nařizovat následující:

1. S ohledem na poklady vůbec, v to též archeologické nálezy počítaje, zříká se stát třetiny, která dosud byla podle § 399 všeobecného občanského zákoníku považována za jeho majetek; poklad budiž proto bez úbytku této třetiny mezi nálezce a majitele pozemku na stejné části rozdělen, a při dělení vlastnictví pozemku budiž podělen příslušným dílem vrchní vlastník i nájemce pozemku.

2. Nařízení §§ 395, 396, 397 a 400 všeobecného občanského zákoníku zůstávají platné nadále sice také v případě pokladů a archeologických nálezů, od dosavadních nařízení se nyní liší nařízením předkupního práva veřejných sbírek a předměty, které jsou důležité pro vědu.

3. Politickým úřadům přísluší zda o nálezech numismatických a archeologických předmětů, které by mohly být důležité pro vědu nebo umění, vyrozumí oznámením zemská politická místa, aby se toto vyrozumění o takových předmětech dostalo příslušným veřejným spolkům a ústavům.

4. Současný zákon předpisy ohledně ohlašovací povinnosti, tj. dvorský dekret z 28. prosince 1818 a nejvyšší rozhodnutí z 19. září a 23. listopadu 1818, v ničem nemění.)

In: *Seiner Majestät Kaiser Ferdinand des Ersten Gesetze und Verordnungen im Justizsache für die deutschen Staaten der österreichischen Monarchie. Vom 1. Jänner 1842 bis 2. Dezember 1848. Wien 1853, č.970*

PŘÍLOHA 2

CIRKULÁŘ ZEMSKÉHO VÝBORU Z 12. ČERVNA 1868

Upozornění okresním hejtmanstvím

Zajisté málo zemí střední Evropy oplývalo druhy tolika památkami a uměleckými výtvy všeho druhu jako Čechy.

Všickni národové, jenž zemí naši za předhistorických i za pozdějších dob obývali, zanechali zde – částečně ovšem jen v mohylách a náspech ze země nasypných – stopy svého přebývání a umělecké své schopnosti. V 14. století ale, za panování Karla, otce vlasti, dožila se česká země nejkrásnějšího rozkvětu vzdělanosti, a zvláště umění české nabylo rázu pamětihodného a samostatného, že slušně dobu tu zlatým věkem umění českého nazvati můžeme. Odlesk doby té zjevil se ještě jednou, na počátku 17. století, kdy za Rudolfa, císaře německého a krále českého, Praha sídlem učenosti a umění se stala.

Strašné bouře však zaplavily přechoť naši krásnou zemi a zničily mnohý krásný zárodek aneb zastavily jeho vzrůst. Málo která země asi tolik utrpěla pohrom. Loupežné vpády nepřátel přemnoho plodů umělosti dílem odvlekly, dílem zničily, přemnoho vzalo za své truchlivými válkami občanskými a ještě více v niveč přišlo netečnosti, nevážnosti a nedbalosti, jaká se k památkám starého i středního věku všude jevila. V našem století stal se ve věci té příznivý obrat v mnohých zemích. Již od prvních desetiletích našeho věku v Anglii, ve Francii, ve Vlaších, v německých státech s vlastní naší sousedících, zkrátka ve všech zemích evropských, které vzdělaností se honosí, obrácena jest všeobecná pozornost více a více k památkám starožitným a předsvědčení se ustálilo, že památky ty co trvanliví svědkové zvláštního života, činnosti a velikosti předcházejících pokolení a dob kulturních svrchovanou měrou důležitý jsou pro čest a dějiny země a národa i pro dějiny vzdělanosti a umění; že jejich zachování, pečlivé opatrování a kde je potřeba, rozumné obnovení čestnou povinností každého národa a každé země jest a zároveň velmi prospěšno vzletu umění a zušlechtnění průmyslu nynější doby, poněvadž tyto, aby pravou cenu a vlastní ráz svůj měly, nutně se držeti musejí starých pozůstatků a vybavit se z vylučné nadvlády měnivé a bezzásadové mody.

A skutečně se v zemích svrchu uvedených památky někdejší vzdělanosti a vývoje uměleckého, nechť to jsou jen hrubé počátky aneb díla již pokročilá umění stavitelského, sochařského, malířského, výrobky uměleckého průmyslu aneb též psané listiny, již drahnou dobu těší nejlaskavější péči a šetrnosti; skutečně jsou zde již dávno co důležitá část bohatství národního uznány. A jakého zisku jejich ošetřování, obnovování, proskoumávání přináší uměleckému vývoji, jak zušlechťuje vkus a veškeré průmyslové výrobky nynější doby, dosvědčují hlavně Francie, Belgie a v novějším čase i Anglie. V některých zemích zařízeny jsou i zvláštní sbírky starožitnické, pouze k tomu účelu, aby od průmyslníků prozpytovány byly!

Nám ale v této věci ještě přemnohé přání zbývá.

Ovšem, jak dosvědčují nařízení dvorské kanceláře, vydaná 6. března 1812, č. 2665–305, dne 18. prosince 1818 a dne 18. června 1846, nemohla ani rakouská vláda si nepovšimnouti dotčeného proudu času a jeho ideí historickým bádáním očištěných, a zvláště vzdělané třídy obyvatelstva naší země mají jasné ponětí o převeliké důležitosti zachovávání památek z pravěku nám zachovaných. Neboť jen spojenému úsilí rozšafných vlastenců děkovati máme za založení a trvání rozmanitých spolků a jednot k účelu tomu směřujících, jako společnosti vlastenských přátel umění, společnosti vlastenského museum a jeho sboru archeologického r. 1845 vzniklého a j. v., nemluvě ani o jednotách o dosažení zvláštního účelu usilujících, jako jest jednota pro dostavení chrámu svato-vítského v Praze, biskupského chrámu v Králové Hradci a j. v.

J. Veličenstvo, náš nejmilostivější císař a král, uznává důležitost svrchu dotčenou, nevyšším rozhodnutím ze dne 31. prosince 1850 zařídil zvláštní c. k. ústřední komisi pro zpytování a zachování historických památek stavitelských pro celý objem mocnářství rakouského, a brzo na to pro každé království a každou zemi mocnářství toho i pro jednotlivé jich části ještě zvláštní konservátory naříditi ráčil, jichž obor působení v Čechách ještě až podnes vyměřen jest dle starého zeměpisného rozdělení této země v kraje; činnost jejich nikterakž nemá na ujmu býti činnosti zmíněných jednot, nýbrž má ji spíše, kde potřeba jest, zvláště naproti úřadům, co nejušilovněji podporovati a slovem i skutkem jí přispěti.

A přeče to všecko ještě nestačí!

Byť i v mnohých krajích vlasti naší památkám starověku zaslouženého uznání a úcty již v plné míře se dostávalo, stává se bohužel dosti zhusta v jiných až do nejnovější doby, že starých hradů, zřícenin, kostelů a j. za kamenné lomy se užívá a bez milosti zkáze odevzdává, že městské brány a věže v skrovném počtu ještě zachované památky někdejší městské moci a samostatnosti, bourány bývají; že se románské neb gotické chrámy opravami byť i v dobrém úmyslu však bez dostatečné známosti slohu podnikanými, též přístavky a přestavováními strašně zohyzdují a často navždy bývají zkaženy; freskové malby se zabílí neb docela seškrabují a v ně hřeby zatloukány bývají k zavěšování malicherných ozdůbek; staré náhrobní neb nápisy opatřené kameny, pro dějiny a rodopis nesmírně důležité bývají otloukány, roztrískány neb jich užito bývá za dlažbu a stavivo; křídelní oltáře a jiná kostelní

náčíní, staré obrazy, zbroje, zbraně a nářadí domácí, knihy drobnomalbami okrášlené a důležité listiny prodávají se toulavým špekulantům a do ciziny se zavlekují! Co již zaniklo památných staveb a jiných převzácných děl uměleckých starší doby jen za nynější generace! Takové události ale nejsou věru ke cti země naší! I v té věci n-smějí Čechy děle za sousedními zeměmi zůstatí, nechtějí-li výčitku vandalismu na sebe uvaliti. Vždyť se nyní již i v Uhrách historickým památkám a všem starým nálezům největší pozornost věnuje!

Čím více jsme ale ztratili pokladů, jenž nám druhdy patřily, pozůstatků vzdělanosti předkův našich, památek někdejší velikosti země naší, tím pilnější jest potřeba, aby alespoň o zachování a šetření toho, co nám ovšem již jen v skrovném počtu zbylo, dosud však vysoce důležité jest, s láskou a horlivostí pečováno bylo; tím pilnější jest potřeba, aby zachovávaní a šetření to konečně i pro budoucnost dostatečně bylo pojištěno.

V plně míře se to teprv tehda stane, až známost ceny předmětů těch nesoucích na sobě ráz památek starověkých, až úcta pro ně veškeren lid náš pronikne, až každá jednotlivá obec království tohoto se stane jejich strážcem, o zachování jejich se starati a kde vlastní pomoc nestačí, o další pomoc se vši horlivostí se ucházeti bude.

Aby toho dosaženo bylo, budiž snahou každého vlastimila, každého vzdělance.

Jsa však přesvědčen, že obzvláště jest povinností a povoláním samosprávných orgánů země naší, čest její jako v každé tak i v této věci zachovávatí a rozmnožovatí, pokládá zemský výbor království Českého za prospěšné, aby se k ochraně památek starověkých především u ctěných okresních výborů a zastupitelstev o vydatné spolupůsobení a podporu ucházel a jim A) předměty, o nichž se jedná, pak B) způsob spolupůsobení naznačil, jaký od nich očekává.

A) Co historické památky jmenovati a všeobecné pozornosti a šetrnosti odporučiti sluší:

I. Všecky nepohyblivé památky starověku a sice:

- 1) pohanské mohyly a pohřebiště s obsahem jejich, pak náspy nejstarších dob;
- 2) díla do oboru středověkého stavitelství spadající, jako chrámy románského slohu (s kruhovým obloukem) a gotického (s lomeným obloukem), středověké domy, městské brány, věže a zdi, mosty, fortifikace, studny;
- 3) příslušnosti takových staveb středověkých, jako stěnomalby, sochy a ozdoby kamenické i řezbářské, nápisy a j. v.

II. Pohyblivé starožitnosti a sice:

- 1) výrobky pravěku pohanského čili tak zvané pohanské památky kamenné, hliněné, kovové neb skleněné, zvláště bůžky, pak zbraně, nářadí a šperky nalézající se dílem v hrobích pohanských, dílem i jinde;
- 2) památky pozdějšího výtvarného umění, jako středověké náhrobní kameny, křtitelnice a jiné náčiní kostelní, řezby a litiny, kovové práce všeho druhu;
- 3) výrobky umění malířského, obrazy a kresby všeho druhu, jako: stěnomalby, obrazy tabulové a malby na skle, podobizny a obrazy krojů dřívějších věků, zvláště též drobnomalbami ozdobené breviáře, kancionály a antifonáře;
- 4) staré medaile, mince, pečeti a znaky;
- 5) zbraně, odění a válečné nářadí středověké;
- 6) středověké hudební nástroje, roucha a látky, domácí nábytek a cechovní znamení a odznaky;
- 7) listiny obecních archivů, cechů a bratrstev a všecky jiné listiny na papíře a zvláště na pergameně psané.

B) Spůsob spolupůsobení a podpory, jakýž zemský výbor od okresních výborů a zastupitelstev pro ochranu historických památek očekává, a úkol, jež jim ve věci té vyměřuje, jest sice velice důležitý, avšak velmi jednoduchý a čistě praktický a proto nikoliv obtížný.

Vůbec se o to jednati bude, aby pozornost a úcta obcí i veškerého obyvatelstva k předmětům v odstavci A) naznačeným vzbuzena byla, aby jednotlivé obce samy aneb aspoň někteří vzdělaní muži v nich se stali strážci jednotlivých drahocenných památek stavitelských, starožitností uměleckých a listin. A ve směru tom působiti na obce okresní a jejich obyvatele zajisté není nesnadné okresním výborům a zastupitelstvům, jichž členové důvěrou právě těch obcí zvoleni byli. Obyčejně asi dostačí pouhé povzbuzení, poučení a připomenutí toho, co se v jiných vzdělaných zemích ve věci té činí, zvláště uvedou-li se příklady zdařilých oprav aneb chvalné zmínky o úspěchu, jehož ta či ona obec již dosáhla. Kromě toho ale velice by důležité bylo, kdyby se obcím usnadnilo dosažení příslušné porady, kdyby se tedy přiměly k tomu, by se ve všech věcech, zachování stavitelských a jiných historických památek se týkajících dorozuměly s orgány, jejichž zvláštní úlohou zachování to jest, zvláště s konservatory pro jednotlivé kraje české ustanovenými. Instrukce c. k. pp. konservatorů za povinnost jim výslovně ukládá, aby netoliko sami o zachování a vhodné šetření památek stavitelských pečovali, ale i každému, zvláště každé obci k účelu tomu slovem i skutkem nápomocni byli. Spolupůsobením všech konservatorů v zemi má býti poznenáhlu soustavný seznam všech v království dosud zachovaných pamětných staveb a jiných v historickém neb uměleckém ohledu vzácných starožitností učiněn, jak takové seznamy již dávno pro jiné země učiněny jsou.

Jest tedy c. kr. konservatorium k prospěšnému vyplnění úkolu jejich podpora obcí potřebná, jako s druhé strany sami těmto obcím radou svou velmi užiteční býti mohou. Také čeští dopisovatelé c. kr. ústřední komise pro zpytování a zachování historických památek stavitelských jsou obcím blízko sídla jejich ležícím příslušnými a důvěry hodnými rádci ve všech takových věcech.

Zemský výbor připojuje v příloze seznam všech pro jednotlivé kraje české ustanovených c. kr. konservátorů, jakož i dotčených pro Čechy ustanovených dopisovatelů i bude též vždy pečovati, aby změny, které později snad v osobě jejich nastanou, vždy okresním výborům oznámeny byly; i vyzývají se tedy všechny okresní výbory a zastupitelstva, aby hlavně o to pečovaly.

1) kdykoli se jednati bude o stavební opravy neb o zbourání staveb středověkých (kostelů, městských bran, věží, domů atd.), zkrátka o nějakou změnu předmětů těch a jejich příslušností (k. p. o odkrytí stěnomaleb pod omítkou se nalézajících aneb o zachování a obnovení maleb takových), aby to konservátorovi kraje napřed oznámeno bylo a on o svůj úsudek požádán byl, aby se opravy a změny tím spíše vhodným a slohu přiměřeným způsobem dály, kde ale zbourání takové památky stavitelské naprosto vyhnouti nelze, aby tato aspoň ve věrném vyobrazení zachována byla.;

2) aby oznámení to c. kr. konservátorovi kraje i tehdá se učinilo, když některé pohyblivé památce umělecké neb historické hrozí zavlečení neb zničení;

3) posléze aby se c. k. konservátorovi (aneb možno-li to rychleji vyříditi, nejbližšímu dopisovateli c. k. ústřední komise) i každé nové odkrytí, každý nález starožitného zajímavého předmětu (k. p. odkrytí dosud neznámých pohanských pohřebišť s kostrami, zbytky kostí neb uhlí a t. d.) co nejrychleji oznámil, aby v pravý čas mohl věc ohledati a cenu nálezu toho, jeho stáří a původ ustanoviti a v seznam svůj přijmouti.

Kde by ale snad obce nemohly k tomu přivedeny býti, by c. k. konservátorovi svrchu dotčené případy oznámily, tu nechť to okresní výbor sám ohlásí.

Pevně jsa o vlasteneckém smýšlení a o vzdělání ctěných okresních výborů a zastupitelstev přesvědčen, očekává zemský výbor v plné důvěře, že mu podporu a spolupůsobení, o něž tuto ve prospěch cti země a národu zde obývajícího žádá, zajisté v celé míře a se vši horlivostí dopřány budou.

Tehdáž a jen tehdáž bude země naše a obyvatelstvo její i v této věci proti výčitce vandalismu pojištěno a bude mu pro zachování památek starobylých čtené místo příslušet mezi vzdělanými státy.

Z výboru zemského království Českého

V Praze, dne 12. června 1868

Nejvyšší maršálek:

Kníže Adolf Auersperg

Hrabě Sigmund Thun

Slavnému okresnímu výboru

Seznam c. k. konservátorů a dopisujících členů c. k. ústřední komise pro zpytování a zachování historických památek stavitelských v Čechách

A) C. k. konservátoři:

1. pro kraj budějovický: hrabě František Thun z Hohensteinu, c. k. konservátor pro Čechy v Praze č. p. 152-III;
2. pro kraj chrudimský: František Schmoranz, stavitelský mistr v Chrudimi;
3. pro kraj čáslavský: František Beneš, správce továrny v Praze č. p. 1346-II;
4. pro kraj chebský: hrabě František Thun z Hohensteinu, c. k. konservátor pro Čechy v Praze č. p. 152-III;
5. pro kraj jičínský: P. Marek, děkan v Libuni;
6. pro kraj boleslavský: hrabě František Thun z Hohensteinu, c. k. konservátor pro Čechy v Praze č. p. 152-III;
7. pro kraj kralohradecký: hrabě František Thun z Hohensteinu, c. k. konservátor pro Čechy č. p. 152-III;
8. pro kraj litoměřický: P. Josef Ackermann, děkan hlavního chrámu v Litoměřicích;
9. pro kraj plzeňský: František Slavík, ředitel dolů v Nové Kdyni;
10. pro kraj písecký: P. František Bezděka, profesor na odpočinku v Písku;
11. pro kraj pražský: P. Vojtěch Ruffer, probošt na Vyšehradě;
12. pro kraj žatecký: P. Jan Günther, děkan v Radonicích;
13. pro kraj tábořský: Med. Dr. František Kralert v Pelhřimově;
14. pro hlavní město Prahu: Jan Erazim Vocel, c. k. profesor.

B) Dopisující členové:

Antonín Frind, gymnasiální ředitel v Chebu;

Dr. Julius Arnošt Födisch, tajemník Jeho Exc. hraběte Eugena Černína v Petrohradě;

Bernard Grueber, profesor architektury na akademii v Praze;

Antonín Schmitt, korrektor při c. k. ředitelstvu skladu normálních školních kněh v Praze;

František Stulik, měšťan a obchodník v Budějovicích;

František hrabě Boos z Waldeku, majitel panství v Oselci;

Václav Weber, děkan ve Vrchlabí.

PŘÍLOHA 3

PETICE SPOLEČNOSTI PŘÁTEL STAROŽITNOSTÍ

Slavný sněm království českého!

Zachování památek starodávných, jich pečlivé opatrování a rozumné obnovování jest zajisté čestnou a důležitou povinností každého národa a každé země. Jsouť památky národní nejen svědky slavné minulosti národa našeho, důkazy důmyslnosti a umu předků našich, hlasateli starodávné a samobytné vzdělanosti národa našeho československého, nýbrž ony jsou též důležitou a cennou částí národního jmění našeho. Jich studováním a poznáváním umění přítomné doby vzletu a nové síly nabývá a výroba umělecko-průmyslová se zušlechťuje a vybavuje z pout měnivě nadvládý mody bezzásadné i nabývá samostatného, národního rázu.

Seznávající, že slavný sněm království českého horlivě od počátku zasedání předešlého sněmu jest snahou a úsilím chvályhodným a vlasteneckým, ve směru tomto zejména že pečuje a usiluje o to, aby památky stavitelské po předcích našich uchované nejen zachovány, nýbrž i dostaveny a upraveny byly, jakož toho stkvělé svědectví vydává obnova slavného hradu Karlova Týna, dobudování velkolepého chrámu metropolitního sv. Víta a chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, i vidouce, že i v zasedání nynějším v prácech rozpočatých pokračováno býti má, jakož že i v jiných směrech na uchování památek našich přípravy se konají.

Předstupujeme před slavný sněm království českého se svými žádostmi, doufající přesvědčení jsouce pevně, že slavný sněm království českého příznivého propůjčí jim vyřízení.

I. Pozorujeme s žalem, že po vlastech staroslavného království našeho čím dále tím více památek starodávných z věků dálných do času našich zachovaných ubývá a hyne, jakož i že za peníz druhdy nepatrný vzácné stkvosty české práce se do ciziny prodávají ústavům a usnesením, z nichž mnohá na př. norimberské museum veřejně k vývozu našich památek do ciziny vyzvalo ne bez výsledku, takže mnoho vzácných starožitností mezi Němci vyvezeno bylo a dosud se vyváží; zaznamenávající dále, že neposlední příčinou neblahého zjevu toho jest lhostejnost a lehkomyšlná nedbalost mnohých obyvatelů našeho staroslavného království, máme za to, že jest na čase, aby nešvarům těmto přítrž se učinila, i soudíme, že toho se bude moci docílití nemalou měrou spolupůsobením samosprávných úřadů našich. Vznášíme tudíž k slavnému sněmu království českého zdvořilou žádost, aby vyzvání a nařízení, jež dne 12. června 1868 pod č. 10640 zemský výbor království českého vydal samosprávným úřadům, obraceje pozornost a péči jejich na uchování památek starožitných a uměleckých v království českém, bylo znova vyhlášeno a úkol tento důtklivě samosprávným sborům doporučen a uložen, neboť pravdiva jsou slova onoho nařízení, že obzvláště je povinností samosprávných sborů čest království našeho jako v každé tak i v této věci zachovávat i rozmnožovat.

Bylo by si pak zejména přáti, aby za účelem tím samosprávní sborové naši seznamy úplné všech starožitností, uměleckých a historických památek, listin, knih pamětních i jiných starodávných, též památek prstonárodního umění v okrsku jich působení se vyskytující podrobně s udáním míst, kdež se v okrsku chovají, zaznamenali, dále pak aby o zachování a nescizování památek těchto se starali, buď je opravujíce neb k opravě a zachování jich přispívajíce a vybízejíce. Budiž též doporučeno okresním i obecním zastupitelstvům zakládání museí krajinských, v nichž uchovány budtež hbité starožitnosti a památky prstonárodního umění našeho.

II. Rozpočtová komisse slavného sněmu království českého usnesla se dne 2. listopadu t. r., aby slavný zemský výbor vypracoval osnovu zákona, jímž by nařizoval, aby obce, archivy své uspořádaly, a za jich celistvost a nestenčenost ručiti musely. Naléhavá věru je potřeba, aby usnesení toto, jež od každého přítele vlastenských památek s potěšením opravdovým uvítáno jest i býti musí, rozšířeno bylo, a aby vydán byl zákon zakazující prodej a vývoz za hranice starožitností všeho druhu.

III. Knihy pamětí od předků našich pilně a důkladně psané jsou zajisté cenným a zajímavým obsahem svým důležitou pomůckou a hledaným pramenem k poznání minulosti naší vůbec, žití pak národního zvláště. Nemálo pak bylo o to pečováno, aby v zápisech pamětných událostí bylo pokračováno. Vděčně vzpomínáme si nařízení mnohých, též ze století našeho, od gubernia zemského vydaných. Již nyní shledává se ovoce, jež nařízení zejména nejvyššího purkrabího blahé paměti Karla Chotka z Chotkova a Vojnína v r. 1836 vydané, po kolik desetiletí přinášelo. Jelikož však v novější době přestalo se úplně se psaním pamětí důležitých pro budoucí badatele v časích našich, jest záhodno, aby obce na tuto povinnost upozorněny byly i žádáme tudíž zdvořile, aby slavný sněm království českého uložil slavnému výboru zemskému by zmíněné nařízení gubernia z r. 1836 o památních knihách v paměť osvěžil, jakož i vydal samosprávným sborům návod, dle kterého by se zapisování do knih památních díti mělo.

Předstupující před slavný sněm království českého s těmito třemi zdvořilými žádostmi odůvodněnými, doufáme i jsme pevně přesvědčeni, že slavný sněm též v tomto směru projeví osvědčenou péči svou o zachování památek našich, i že popřeje žádostem našim svého příznivého přijetí a vyřízení.

V Praze, dne 12. listopadu 1889

V. Havlín, jednatel, K. V. Adámek, I. jednatel, J. Molan, archivář, F. Páris, správce sbírek, Č. Ryzner, starosta

PŘÍLOHA 4

DOBROZDÁNÍ ČLENŮ ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ Z R. 1893 VE VĚCI OCHRANY PAMÁTEK

Přípisem veleslavného výboru zemského ze dne 5. dubna 1893 vyzvána jest česká Akademie, aby podala své dobré zdání o návrzích Společnosti přátel starožitností českých v příčině zachování památek domácího umění výtvarného a starožitností domácích vůbec.

Níže podepsaná komise vzala návrhy řečené v bedlivou úvahu a dovoluje si shrnouti výsledek svých porad v následujícím podání.

Památky umělecké a archeologické jsou zajisté důležitými svědky o minulosti každé země a proto zasluhují, aby byly zachráněny budoucnosti v podobě původní. Tato zásada uznána jest všeobecně ode všech států evropských, a ve všech zemích učiněna byla opatření, aby zachovány byly staré památky národní minulosti. I jest jisté již svrchovaný čas, aby také u nás učiněny byly kroky, vedoucí k těmž žádoucím cílům. Níže podepsaná komise vyslovuje proto svou nelíčenou radost nad tím, že při jejím zřízení právě veleslavný výbor zemský, jakožto instance zvláště povoláná jeví tak velikou ochotu a péči ve věci této.

Níže podepsaná komise uváživši návrhy, které podány byly veleslavnému výboru zemskému, dovoluje si vysloviti především ty zásady:

1. že jednotlivé kategorie starožitností vyžadují rozdílného způsobu ochrany a
2. že sluší uvážiti, zda všechny památky vůbec či jen typické zachráněny býti mají.

Ve příčině památek především stavebních, církevních i světských sluší vytknouti, že záchrana může záležeti pouze v péči o udržení, po případě ve vhodné restauraci památek, podléhají-li tyto zkáze prodlením času. Vhodná restaurace závisí pak na inteligenci majetníka nebo korporace, která na př. nad církevními stavbami rozhoduje, na inteligenci architektů a stavitelů (bohužel ne vždy k podobnými podnikům povolaných), na případném zakročení c. k. centrální komise ke prozkoumání a zachování památek ve Vídni, jinak i nemálo na stavebním úřadu místodržitelství, který církevní stavby a renovace jich kolladuje. Konečně mohlo by se počítati i na zakročení veleslavného zemského výboru nebo delegované jím korporace, zvláště když by na opravu, zajištění neb restauraci slíbilo se mohla subvence zemská, v nejnaléhavějších případech užívá se prostředkem vyvlastněním (zakoupením).

Jedná-li se o stavby světské, lze kromě přátelského nátlaku osob veřejných a vážených zasáhnouti v práva soukromá jen v případech vzácných. Většina starých budov městských věkem sešlých jedna po druhé ustupuje moderním budovám, a zkázy jejich nelze zabrániti leda zakoupením jich pro vhodný nějaký účel veřejný, při němž by adaptace byly podřízeny tomu úkolu, aby zachována byla budova, pokud možno v podstatě a typických rysech neporušenou, anebo jako v Norimberce se děje – poskytnutím náhrady majetníku za to, že v přestavbě se podřídí zájmům uměleckým a starožitnickým. Za to paláce šlechtické, starobylé budovy městské (radnice, brány a pod.), které větším dílem k nejmělejší stavbám přičítati dlužno, již tím, že zřídka mění držitele, bývají snáze zachovány v původní podobě. Staré dřevěné stavby selské nemohou se na dlouho udržeti, právě že zákon při přestavbách žádá budování z kamene. Tu dlužno pečovati o zachování památek v dobrých kresbách a rysech. Rovněž při starých freskách, které padají se stěnou, na níž jsou umístěny, lze záhubě zabrániti při bourání toho kterého objektu jen sejmutím i s omítkou, jinak toliko věrné facsimilové zobrazení může zachovati ráz památky.

Co se týče prací sochařských a keramických, záchrana těch souvisí s udržením památek stavebních, k nimž namnoze přináležejí. Samostatná díla (kašny, sochy, sloupy, kříže, pomníky ap.) sluší tímž způsobem opatrovati jako stavby starožitné; při tom pak zvláště jest přihlížeti k náhrobním kamenům, jež posud nejvíce v dlažbách kostelních leží a den co den ušlapáváním se ničí; ač v nich veliký poklad nejbohatšího materialu historického, genealogického, paleografického, heraldického, kulturněhistorického (kostymního) a tytýž slohově ornamentálního, ba uměleckého spočívá. Jest již svrchovaný čas desky tyto z dlažeb vesměs vybrati a zazděním do stěn – ovšem nikoli pod okapy a při samé zemi, jak často se děje – před úplnou zkázou zachovati.

K nehybných památkám praehistorickým sluší uvésti v první řadě hradiště s valy hliněnými, kamennými nebo spečenými, jež nalézáme buď na soukromém neb obecném majetku. Hradištěm těm může hroziti záhuba sbouráním valů, když buď se hlína rozváží na melioraci neb na kompost, nebo když z valů dobývá se kámen k potřebě, neb i konečně, když hliněné valy se rozorávají. Jsou-li podobné valy majetkem obecním a prodají-li se k využitkování, možno buď prostřednictvím okresního hejtmantství (na základě ministeriálního nařízení z 11. prosince 1850 č. 13353) neb okresního výboru zastaviti usnesení obce o prodeji nebo pronájmu; je-li hradiště soukromým majetkem, zbývá podle příkladu Švédska, Dánska a Sev. Německa pouze vyvlastnění, což by nejpříhodněji mohl provésti okres, již vzhledem ku správě pozemků vyvlastněných.

Megalitických památek u nás jest poskrovnu, snad několik menhiru, stojatých to kamenů, jichž vyvlastnění v případě potřeby nestálo by velkých obětí, právě že jich bude jen několik. Tak byl menhir u Klobúk svého času zachráněn krajským hejtmánem, jenž nařídil, aby sedláci zvrácený kámen znova postavili.

Hroby a sídliště předhistorická nejtíže možno zachrániti. Nejsnáze zachovají se v lesích, kde půdou nejméně pohybováno bývá; ale i tu jsou nápadny především mohyly, které časem badateli povolánému neb i nepovolánému padnou za oběť. Na poli dotýká se jich poměrně dost často pohyb země: v cihelnách, hlincích, pískovnách a lomích, dále při drenáži, děláni kompostů (hlavně v kulturních vrstvách), při hlubokém orání, zvláště parním pluhem, odstraňováním kamenů hroby obklopujících a intenzivní kultuře na závadu jsoucích při rigolování půdy, stavbě silnic, železnic, domů, továren a t.d.

Výkony tyto, hrozící záhubou našim hrobům předhistorickým, sotva lze všechny zameziti, a to tím méně, že souvisí s právem osobního majetku, proto také min. nař. ze dne 21. ledna 1887 doporučuje okresním hejtmanům pouze, aby poučováním majitelů působili na záchranu starožitností. Ale nařízení to zůstalo bez účinku, poněvadž majetník mnohdy sám neví neb nevšimne si, že dělníci vykopali nějaké střepy, a hejtmanství se teprve doví náhodou, co v jeho obvodu vykopáno. Zde nepomůže také vyvlastnění, právě že není možno ho provésti. Jediným prostředkem jest organisované bádání lidí k tomu povolaných, spojení rozsáhlé po venkově, okamžité zakročení a probádání, ovšem také upozornění obcí cirkulářem. Sluší pak podotknouti, že lid náš jednou upozorněný chová nevšední pietu k starožitnostem.

Pohyblivé památky výtvarného umění nalézají se z části v držení mrtvé ruky, z části v držení soukromém. Majitelé mrtvé ruky: kostel, obec, majorát, museum, jsou z pravidla spolehlivými držiteli a ochraňovateli podobných památek. Tu pak lze především v příčině kostelního majetku říci, že inventárně zapsané a pod kontrolou patronátního úřadu se nalézající předměty trpí mnohdy:

a) když sejdou a jako k službám církevním nepotřebné paramenty, nářadí, obrazy se vyřadí,

b) když děje se obnova kostelů starších a zařízení oltářní a t. d. pořizuje se „slohové“ a vše „neslohové“ putuje k vetešníkovu nebo na půdu.

V této příčině by pro začátek snad stačilo důtklivé nařízení veledůstojných konsistoří, aby staré tabulové obrazy na dřevě, plátně i kovu, vyšíváné paramenty, ozdobné nářadí kostelní se nevyřadovaly, kalichy a monstrance opravovat se nedávaly – jsou-li totiž staršího původu – bez předchozího dobrozdání povolaných osob. Na panských zámcích památky našeho umění výtvarného z pravidla jsou v pevných rukou a přichází v nebezpečnosti, by nebyly vyvezeny neb rozprodány jen, když nějaký velkostatek neb fideikommis jest v likvidaci a nastane exekuční řízení a tím i prodej pohyblivého majetku. Soukromí držitelé a amatéři, kteří bohužel činí velikou konkurenci museím a to často z mělké a pomíjející záliby v tretách, nakládají podobně s uměleckými předměty, především tehdy, když naléhavá potřeba finanční je nutí k prodeji nebo zřízení a lhostejní dědicové hledí sbírku v peníze obrátiti. Co bylo po různu pohyblivého v obecnosti, bylo z velké části již vymámeno obchodníky a amatéry. Ve všech takových případech jsou hlavně hotové peníze, znalost a užití času hlavními prostředky k zachránění podobných předmětů pro veřejnost.

Předměty archaeologie předhistorické nejméně putují do ciziny. Příhoda se sice tu a tam, že někdo v Čechách osedlý vykopané věci za hranice vyveze, když se ze země vystěhuje, celkem však v zahraničních museích předměty české archaeologie jen zřídka se vyskytují, ba ani ve dvorním Museu ve Vídni česká archaeologie není příliš zastoupena. Archaeologické předměty předhistorické nejvíce trpí tak zvanými amatéry, kteří v dobrém úmyslu shromažďující nepomýšlejí, jak smutný konec obyčejně podobné sbírky berou, vždyť i soukromé sbírky odborníků z pravidla trvají pouze po čas života svých majitelů.

Předměty selského či lidového umění, pokud staveb se týče, během času úplně zmizí; zde nezbyvá než zachytiti zobrazením jednotlivé typy. Krojových součástek, výšivek i jiných předmětů jest i u nás v Čechách ještě hojnost veliká, takže pro všechna musea i pro amatéry zbude hojný výběr.

Jiná jest otázka, zdali všechny předměty, které jsou starobylého původu, zachovány býti mají. Nížepsaná kommisie dovoluje si tu vysloviti náhled, že především ve příčině našeho umění výtvarného a stavitelského, ať umělecko-průmyslového, vyžadují ochrany veřejné jednak všechny předměty vynikající ceny, které jsou jaksi chloubou tohoto království a skvělým svědectvím domácí práce a obratnosti, jednak předměty, které charakterisují vývoj naší domácí umělecké práce, předměty, které na př. ve Francii označují se jako předměty obecné důležitosti (characteré d'utilité publique). Máme zajisté velký počet staveb církevních v Čechách, které pozdějšími přestavbami tak jsou přeměněny, že historie domácího umění jen málo si jich všimne, kdežto jiné eminentní jsouce důležitosti vyžadují péče veřejné, aby v původní, jinak i pozměněné, avšak umělecky správné formě zachovány byly. Tu pak především potřebí jest, aby podrobně probádána a určena byla absolutní i relativní jich cena pro dějiny umění domácího. Z tohoto prozkoumání a ocenění vysvitne, které objekty mají tak velikou důležitost, že jich zachování jest zájmem země i státu, které mají pouze theoretickou cenu v dějinách umění domácího a které jen místní význam. Na základě této klasifikace může se pak přistoupiti k praktické otázce, pokud jednotlivé kategorie těchto památek zachovány býti mají. Vynikající památky možno pak zachovati buď ochranou před zničením a demolováním anebo vhodnou rekonstrukcí a renovací z fondů na snadě jsoucích neb i přispěním veřejným.

Předměty umělecké a umělecko-průmyslové, jsou-li původu domácího a jen poněkud charakteristické, zasluhují bez odporu záchranu. Rukopisy, archivialie vůbec a staré tisky zasluhují ochrany bezvýjimečně.

Hybné předměty praehistorické archeologie mají jen tehdy opravdovou cenu, jsou-li nálezy celé, odborníkem prozkoumané a prověřené; jinak věda vždy dá přednost tomu, co dosud ukryto jsouc v lůně matky země, odborným bádáním na jevo se vynese, než co nahodile sebráno od jednotlivců méně znalých.

Předhistorická hradiště, menhiry apod. nejméně podléhají zhoubě a mohou postaviti se pod ochranu lokálního patriotismu, po případě pod dozor a intervenci okresních výborů. V Dánsku, Švédsku, Severním Německu ano i ve Francii vyvlastněna celá řada megalitických památek a hradišť zemskými prostředky; u nás v případě nutnosti podobné by se snad lépe doporučovala okresní zastupitelstva.

Hledíc k tomuto složitému stavu věci nížeapsaná komise dovoluje si v příčině ochrany domácích památek uvést, že v evropských zemích učiněny dvojího druhu kroky směřující k záchraně starožitností. První způsob – řekli bychom negativní – zakládá se na záповědi vývozu starožitností. Zákony podobné vydány nejdříve v Haliči a nelze upříti, že zachránily zemi mnohou vzácnou památku, ač zase na druhé straně pouhé faktum, že většina evropských museí značný výběr i klasických i středověkých i novověkých předmětů umělecké ceny nabyla a do dneška získává, ukazuje na vrátkost takových zákonů.

V Řecku a Turecku v posledních desetiletích s vlasteneckou pietou chovají se k památkám klassické minulosti a přísnou provádějí kontrolu, jde-li o archaeologické probádání některého klassického místa zvláště podnikem cizinců; než i tu mnohé vzácné věci dostaly se do ciziny. V příčině oboru praehistorického obmezeno bádání v mnohých státech i uvnitř země. Tak ve Švédsku lze bádání prováděti jen se svolením akademie (zákon ze dne 29. listopadu roku 1867); v Rusku právo na bádání praehistorická udělovala dříve archaeologická společnost Moskevská, nyní je udílí archaeologická kommise v Petrohradě. V Bulharsku povolení ke kopání udílí ministerstvo. V Prusku musí každý oznámiti nejbližšímu úřadu, uhoď-li na pole popelnicové apod. U nás máme v této příčině především dvorní dekret z roku 1818, zákon pro království uherské z roku 1881 článek XXXIX., a ministeriální nařízení pro Bosnu a Hercegovinu. Z těchto největšího úspěchu dodělal se zákon uherský a doporučuje se modus Bosenský.

Jestliže tedy obě resoluce navržené slavným sněmem povedou ke konečnému obnovení dvorního dekretu z r. 1818, o kteréž vysoké ministerstvo s centralní komissí od roku 1886 marně jedná pro mnohé obtíže plynoucí jak ze soukromého práva majetkového tak i z obchodních smluv mezinárodních, nížeapsaná komise zajisté s velikou radostí uvítá tento veledůležitý výsledek. Při tom však dovoluje si nížeapsaná komise podotknouti, že i zákon o obchodu se starožitnostmi i zákon o zákazu vývozu starožitností mohou míti účinek pouze passivní, neboť kontrollu prodeje starožitností i zákaz vývozu jest konečně přece jen konstatováním smutného fakta, že starožitnosti a předměty ceny umělecké a historické jsou mobilními a přecházejí z ruky do ruky, kdežto zájem veřejný žádá, aby nejen zabráněno bylo vyvážení, nýbrž aby provedeno bylo i konečné zachránění předmětů těch.

Ve příčině pozitivní záchrany zamlouvá se způsob zavedený ve Francii, kde již od roku 1837 působí zvláštní komise řečená Commission de monuments historiques, která prozkoumala veškeré památky, jak stavitelské tak i umělecké vůbec, zdělala inventář památek těch, vyznačila ony, které zachovány býti musí bezvýjimečně jako charakteristické pro dějiny umění francouzského, a vydala památky umělecko-historické tiskem, aby obecně staly se známými. Tak zdělán jakýsi kanon uměleckých památek, jimž dán ráz veřejné důležitosti, caractere d'utilité publique. Podobně zřízena i komise ke zkoumání praehistorickému, totiž Gallie předřímské a římské doby, kterážto komise bádala po celé zemi a začala vydávati velikou publikaci, Dictionaire archéologique de la Gaule, za republiky bohužel přerušenu. Tato instituce stala se vzorem o pro jiné země evropské, neboť i v Dánsku, kde již od roku 1807 trvá komise k ochraně starožitností, založena při museu starožitností sbírka výkresů památek archaeologických v zemi se nalézajících; v Prusku zdělán rovněž Inventar aller Kunstdenkmäler Preussens; podobně i v menších státech německých, jako společnou akcí durynských knížectví v Badensku a nejnověji v Bavorsku. V Belgii pracuje od roku 1835 Commission de monuments historiques, v Rakousku zřízena roku 1850 c. k. centralní komise, organizovaná statutem z 21. července 1873, ve Švédsku přenesl sněm bádání toto na akademii věd apod. K tomu věnováno ve Francii od r. 1837–1859 ročně 80.000 franků, od roku 1859–1893 pak 1.100.000 franků, nehledě k fondům soukromým, na restauraci znamenitých staveb, 30.000 franků na zakupování uměleckých předmětů; v Dánsku od roku 1881 10.000 franků jen na zakupování předhistorických památek, v Bulharsku 20.000 franků na zakupování a volná summa na kopání atd.

Vzhledem k této praxi zahraničné slavná společnost přátel starožitností formuluje svůj návrh především v ten smysl, aby v každém okresu zřízeno bylo malé museum jakožto nové středisko zachraňovací, odkudž by jednotlivé cenné předměty do zemského musea se vybíraly.

V příčině toho jaksi obligatorního zakládání museí okresních nížeapsaná komise dovoluje si tvrditi, že by radno nebylo hnáti věc do krajnosti, jakož zase jinak marné by bylo brániti podobnému zakládání. Naše venkovská musea celkem chvalně si vedou ve sbírání, ač často se rozptylují. Zachovati místní památky městského života jest zajisté přiměřeným a chvalným úkolem museí městských, v praxi však se ukázalo, že snaha sběratelská řídí se pravidelně zálibou i odbornou specialností kustoda, zkvěta i klesá jím. V poměru k zemskému museu místní musea všelijak si vedou, stává se, že venkovská musea s velikou ochotou přenechávají zemskému museu předměty, o které toto stojí, jako např. uvéstí můžeme o museích v Novém Bydžově a Pardubicích, co do slibu i o museu v Plzni, kdežto jiná musea tak dosud nečiní. Bohdá že budoucnost vyvine jakýsi kollegiální a přátelský poměr

mezi museem zemským a musejními společnostmi mimo Prahu, a že proklestí si dráhu názor, že zemské museum jest nevyhnutelným hlavním a všeobecným střediskem veškerých památek naší minulosti k účelu čestné reprezentace i k účelům soustavných studií; dále repraesentuje zemi a její osvětu také na venek a především před učeným světem, a tento soubor hojného studijního materialu i repraesentace ta že jsou takové důležitosti, aby nějaká obět jim byla učiněna. Bylo by pak žádoucí, aby výměna duplikátů jakož i zasílání odličků, faksimilů a podobných věrných kopií dle návrhu pana poslance Karla Adámka byla zavedena, zvláště pak aby do stanov museí venkovských pojat byl článek, že v tom případě, když museum se rozejde, sbírky jeho případnou museu zemskému.

Rovněž tak neodhodlala by se nížeřpsaná kommissee doporučovati zřízení sboru konservatorů zemských ani tehdy, kdyby organisace a úkol její byly naléhavým požadavkům přiměřeněji stanoveny. Jest zajisté v oboru historie domácího umění, v oboru umělecko-průmyslovém, v oboru archaeologickém i lidovém podstoupiti práci v pravém slova smyslu obrovskou, vyžadující nejen mnohostranné podrobné vědění ale i namáhání a obětavost osobní tak velikou, že konečného výsledku lze očekávati pouze od vědeckého zájmu a trvalé nadšenosti odborníka, nikoli však od úředního řízení třeba skvěle honorovaného.

Naproti tomu doporučuje se z návrhu slavného spolku architektů a inženýrů především myšlenka o soustavném bádání po starých památkách, založení inventáře a určení větší summy k zakupování předmětů cenných pro zemské museum.

Myšlenka tato úplně souhlasí s osvědčenou praxí za hranicemi, především ve Francii, a nížeřpsaná kommissee snáší se s ní docela. Bude zajisté i u nás první potřebou, aby soustavně probádány byly celé Čechy od obce k obci, aby všechny památky historické, umělecké, umělecko-průmyslové, lidové i praehistorické byly zjištěny po stránce svého významu a oceněny i zobrazeny, tak aby pořizen byl nejen inventář úplný, jak navrhuje slavný spolek architektů a inženýrů, ale zároveň i popis a zobrazení, jež by pak tu po různu, tu souborně byly publikovány, tak aby zájem o ně státi se mohl všeobecným. Z tohoto sepsání vysvitl by pak samoděk postup historického, uměleckého i praehistorického vývoje v Čechách a mohl by se stanoviti kanon předmětů, jež by každým způsobem zachovány býti musily, tak že v příčině staveb i z veřejných fondů by bylo pečovati o restauraci, když by soukromé nestačily. V příčině věcí uměleckých, umělecko průmyslových atd., bylo by třeba věnovati z veřejných fondů summu větší, aby podobné předměty, stanou-li se mobilními a přejdou-li z rukou držitelů, pro zemské museum získány býti mohly. Podotknouti při tom sluší, že museum království českého, má-li representovati a znázorňovati minulost země celé, nemusí chovati všechny věci z minulosti vůbec, již nesmí museum čekati, co nahodile se namane, nýbrž musí samo soustavně doplňovati sbírky, právě aby obraz minulosti celé země byl úplný. Rovněž i bádání praehistorické soustavně se musí prováděti.

Ježto pak tu jde o věc tak vysoce důležitou pro minulost tohoto království, o věc, která v značné míře má ráz jak čestný tak i praktický, nezbyvá nic jiného, než aby jí země učinila některé hmotné oběti po příkladu všech evropských zemí a to jak na zachránění památek domácích tak i na zkoumání jich.

Zachraňování památek jak nehybných zachovááním a restaurací, tak i hybných koupí jest záležitost nejen vědecká, nýbrž i finanční. U věci té dovoluje si nížeřpsaná kommissee na základě předcházejících vývodů shrnouti své mínění v ten smysl: aby zachraňování, po případě restaurace vzácných nehybných památek stavitelského umění předkládána byla případ od případu veleslavnému výboru zemskému k rozhodnutí na základě předběžného vyšetření a znaleckého dobrozdání. Zachraňování pak hybných památek buď svěřeno zvláštní akviziční kommissi, veleslavným výborem zemským ze znalců a příslušných kustodů musejních jmenované, která majíc jistý vykázaný roční úvěr rychle by koupila, co ve prospěch musea zemského by získati mohla dostatečné nadání peněžní, rychlé a zkušené jednání s lidmi, jakož i obecná přízeň našeho lidu k zemskému museu jsou zárukou, že by pak ze země žádný cenný předmět neušel. Zdělá-li se pak inventář historických, uměleckých, umělecko průmyslových i praehistorických předmětů, bude možno nad to zvláštním cirkulářem veleslavného zemského výboru uložiti okresním zastupitelstvům a požádati církevních úřadů, aby k určitým památkám svého obvodu měly zření a bděly nad jejich zachováním; neboť jen tehdy vytčeno bude, co chrániti se má, lze očekávati i probuzení místního zájmu pro zachování vynikajících památek.

V příčině zkoumání, pořizení inventáře, ocenění a publikování předmětů nížeřpsaná kommissee vyslovila svrchu své mínění, že neočekává toliko od úředního jednání např. placených zemských konservatorů jako od svobodného sdružení odborníků vědecky pracujících, jaké k stejným účelům doufá spojití ve svém středu nížeřpsaná kommissee. Stojíc zajisté pod vědeckou egeidou české Akademie, přibíratí bude na pomoc odborníky mimo Akademii stojící, na základě stanov české Akademie také má vytknutý plán pracovní, jenž shoduje se s všemi zásadami, o nichž svrchu řeč byla.

Nížeřpsaná kommissee jest tedy již stanovami Akademie vázána konati úkol žádaný; ježto však jde tu o výzkum celé země v tolika směrech, nelze od ochotníků zdarma pracujících žádati, aby cestovné, fotografování, vyměřování, snímání v kresby atd. ze svého hradili, a poněvadž dále mnohé jednotlivosti výzkumu na náklad Akademie uveřejňovány býti musí, bylo by arci nutno, aby nížeřpsané kommissi k rychlejšímu provádění úkolu, který zároveň jest i v zájmu veřejném, na výzkum historický, umělecký, praehistorický a lidový povolena byla zemská subvence na ten čas 6000 zl., summa, kterou by i zřízení placených konservatorů dojista stálo.

Nížepsaná kommisie podávajíc svrchupsané dobrozdání, vděčna jest veleslavnému výboru zemskému za poskytnutou příležitost k projevu ve věci tak důležité i naděje se, že mocným počinem veleslavného zemského výboru a za svorné součinnosti všech povolaných činitelů dojde se konečně ku prozkoumání, ocenění a zachování památek osvěty a umění v naší vlasti ke cti a ku prospěchu celé země.

Ze stálé kommisie české Akademie ku prozkoumání a zachování dávnověkých památek země, jejich dějin, literatury a umění

V Praze dne 28. června 1893

Josef Hlávka, předseda kommisie

Dr. Josef Lad. Píč, referent kommisie